

LBRIS

We know
books

CLEOPATRA LORINȚIU

*După-amiaza
vieții*

EDITURA PENTRU ARTĂ ȘI LITERATURĂ
București, 2024

Cuprins

I. FATA CARE SCRIE	5
Ce nu voiam să uit	7
„Pentru fata care scrie...” O scrisoare de la Ion Caraion	9
În timp ce dânsul se uita la noi. Domnul Marin Preda într-un desen de duminică	13
Poetul „Suav anapoda”: Gheorghe Tomozei.	20
De neuitat. Eugen Jebeleanu	33
Ce-am vorbit cu François Fejtő într-o seară de iarnă	37
Un profesor care ne-a fascinat: N.N. Constantinescu	44
O pagină de jurnal cu Ioan Grigorescu	50
Iosif Sava	54
II. CE NU VOIAM SĂ UIT. INTERVIURI (După-amiaza vieții) ...	59
Întrebător. Întrebat. Întrebări.	61
Prin misteriosul domeniu. Ion Vlasiu (1908-1997)	66
Pulbere mitologică. Academician Romulus Vulcănescu (1912-1999) ..	73
„Eroinele mele sunt învingătoare fiindcă îmi seamănă”.	
Cella Serghi (1907-1992)	83
Există oameni care poartă în ei harul, generozitatea de a-i învăța pe ceilalți. Tudor Oprea (1926-2015)	91
Noblețea lui Ovidiu Bojor (1924-2023)	104
„Atâta timp cât arta există, spațiul dintre oameni e încă plin de substanță și tâlc.” Ion Sălișteanu (1929-2011)	115
Plutonier. Burghez. Chirurg celebru. Dr. Dan Gavrilu (1915-2012) ..	122
Asumarea unei biografii. Manole Filitti (1911-1998)	133
Farmecul discret al amintirii. Arh. Gheorghe Rosetti	153

Jarul memoriei. Florentina Mosora	163
A fost un mit al baletului. Gabriel Popescu (1932-2004)	173
Un om de pe Valea Someșului. Nicolae V. Ilieșiu (1913-1998)	180
„Tot acel îngheț dogmatic e de nepovestit“ Gheorghe Tomozei (1936-1997)	188
O viață frământată, un destin neobișnuit. Compozitorul Nicolae Bretan (1887-1968. O evocare cu Edith Bretan Le Bovit	199
Hârlău. Israel. Montpellier. Acad. Carol Iancu.	204
Lumea de demult. Arheolog, profesor doctor Silviu Sanie	216
Prietena mea, Hanna. Magda Stroe, Drept între Popoare	236
„Să nu pronunți: noapte“. Cu poeta și traducătoarea lui Amos Oz în românește, Marlena Braester.	243
III. SCURTE ÎNTÂLNIRI. MISCELLANEA.	247
Amânarea e vinovată.	249
Munții indescifrabili și revelionul tuareg	256
O readucere aminte a unui loc	266
De pe Someș, Șieu, Sălăuța	268
Gavrilaș – sculptorul și memoria locului	271
„Frumusețile lumii sunt gratuite“	273
Misterul și melancolia. Iza versurs Dijon: Mihai Borodi	276
Crengile salcâmului: Miron Duca	281
Diva: Mariana Nicolesco	283
Prin sinagogi și grădinile amintirii: Beverley-Jane Stewart	289
Fă Rai din ce ai: Suly Bornstein Wolff.	294
Fragilă (Ultima vară la Anieș, cu Bernard)	300
Trădare, iluzie	302
Câteva amintiri de la Mogoșoaia scriitorilor și de la Paris, câteva mesaje inedite primite de la Aurel Dragoș Munteanu în perioada 2004–2005	303
Ion Murgeanu (Taina Credinței)	313
Amintire despre opera și făptura lui Nicolae Labiș. Glosse de poetică labișiană	315

LBRIS

We know
books

I. FATA CARE SCRIE

Ce nu voiam să uit

Reiau la îndemnul unei editoare generoase o parte dintre textele rătăcite, ascunse prin dosare sau pur și simplu apărute între copertile unor cărți care nu au fost deloc difuzate, din dorința sinceră de-a lăsa o urmă.

O dovadă a amprentelor pe care întâlnirile, interviurile, clipele de împărtășire, de adevăruri sau revelații le-au lăsat pe sufletul meu.

Fac așadar ceea ce am promis ani de zile că nu voi face vreodată. Ironia vieții. Mi-am promis. Se pare că am promis și altora, dar faptul că ignor o promisiune făcută mie însămi, îmi dă fiori... Constat că astăzi dețin deja un fond important de amintiri, de documente, frânturi de aduceri aminte sau dimpotrivă, amintiri compacte, pe care încet, încet le voi pierde.

Așa cum că lucrurile încep să se ascundă de noi. Fularele, de pildă, se pitesc prin crăpăturile canapelelor... Amintirile mele se scurg, se diluează, se evaporă, se rătăcesc, în fine... folosesc toate manierele posibile de-a se face nevăzute.

Dar de ce ar fi importante amintirile mele?

Evident, nu datorită mie. Ci datorită faptului că am cunoscut oameni deosebiți, adesea uimitori. Oameni excepționali. Cuvintele sunt sărace, vai de ele. Epitetele sunt superflue. Întâlnirea cu ei m-a

îmbogățit. Frânturi din viețile lor, întâmplări, idei adunate la un loc ar putea deveni un fel de ierbar. Ar putea fi util. Cui?

O să-mi spuneți poate când veți termina de citit cartea, dacă vă voi mai fi prin preajmă.

*

De fapt, trăiesc o luptă între orgoliu și umilință. Pe de o parte, recunosc, sunt întâmplări, amintiri, străfulgerări pe care le-aș vrea scrise, rămase undeva, pomenite. Pe de altă parte, ceva îmi spune că ar trebui să tac. Să te expui neconținut în fața cunoșcuților și necunoșcuților!... Să îi inviți neconținut în intimitatea ta, asta după ce mai înainte te-ai retras, te-ai ascuns, i-ai abandonat sau te-au abandonat. Să îți pese de ce zic ei după ce tot ei te-au uitat, te-au rănit sau te-au ignorat. Te-au privit de sus. Sau nu te-au privit și nu te-au ascultat deloc.

Am întâlnit oameni și am trăit întâmplări. Multe se vor șterge cu totul, multe or să dispară, așa cum pe o pictură în *clin d'oeil*, pe un tavan, cu timpul, multe detalii se pierd, se estompează și ne rămâne numai o brumă fină, un fragment, o frântură din ce a vrut pictorul să facă acolo. Sau din ce i-a cerut proprietarul. Sau ceva ce a reieșit din întâlnirea celor doi. Bună, rea, fericită, nefericită, importantă sau de duzină.

Titlul primului capitol mi-l dă o întâmplare de viață și o scrisoare întârziată primită de la poetul Ion Caraion.

„Pentru fata care scie...“ O scrisoare de la Ion Caraion

Întâi povestea, atât cât îmi amintesc. Era început de vară, 1981.

Un București potopit de căldura timpurie, vânturat de polenuri și oarecum apăsător. Evident, avea să fie ultima întâlnire a scriitorilor bucureșteni, până la anul de răscruce 1989. Nu cred că își mai făcea nimeni nicio iluzie, dar îmi aduc limpede aminte cum se şușotea, cum părea că se urzesc comploturi care, din perspectiva zilei de azi, par copilării, iar din perspectiva zilei de ieri, puteau să aducă teroare, detenție, interdicție sau chiar moarte.

Era la puțin timp după dispariția lui Marin Preda, învăluită și ea într-o mantie de mister, și înainte de bizara moarte a lui Alexandru Oprea și de cea a lui Pompiliu Marcea.

Ne sprijineam de niște mese greoaie, furniruite și total inestetice, în holul mare al Sălii Radio din strada Nuferilor, scaune sau băncuțe nu existau, iar vorba de duh a lui Fănuș Neagu însuflețea atmosfera. Nu îmi amintesc exact cine m-a prezentat lui Ion Caraion și nici cum anume mi-a oferit dumnealui ultima sa carte al cărei titlu m-a tulburat atunci, de la prima vedere: *Dragostea e pseudonimul morții*.

Știu doar că am citit-o obidit și că în numai câteva zile am predat dactilograma la revista *Amfiteatru*. Tot sigur mai știu că

responsabil de număr era poetul Dinu Flămând, iar redactor-șef, Stelian Moțiu.

Îmi mai amintesc că mi-au păstrat titlul eseului, „Intensitate și autenticitate“, fapt ce m-a mulțumit, în general redactorii mai schimbau titlurile ca să le livreze ochiului cenzurii mai proaspete, mai pasabile. Ion Caraion îmi scrisese inițialele sale și numărul de telefon pe o hârtiuță și-am încercat să îl sun de câteva ori. N-a răspuns nimeni. Bănuiam că a văzut articolul și, ca orice tânără poetă cu veleități critice, mă așteptam la mulțumiri.

Așa era lumea construită, scriam texte unii despre alții, ne întorceam mulțumirile într-un fel de ritual care ne asigura că nu suntem singuri, cel puțin așa îmi explic stările de atunci. Cred că eram eu însămi bântuită de stări și frustrări multiple, nu reușeam să rezolv defel spinoasa problemă a locului de muncă, aceea care avea să mă tortureze în toți anii care au urmat. Azi, când apar gripe din astea și sunt mereu scoasă de undeva, dată afară cu gentilețe rece sau cu ură verde, îmi vine să și râd...

Am o experiență de treizeci și ceva de ani în domeniul ăsta, sunt aproape o expertă...

Am aflat într-o vineri: Ion Caraion plecase din țară!

Știrea venea de la Radio Europa Liberă.

Înțeleg că primise azil politic în Elveția. Articolul meu era deja tipărit și cenzura nu se sesizase încă. Avea să apară și articolul, cam odată cu vestea „fugii“ scriitorului. La „dușmani“!

Evident, după pățania asta, nu am mai publicat niciodată la *Amfiteatru*, cineva fusese muștrat pentru lipsă de vigilență. Iar eu, ca de obicei, aveam opțiuni cel puțin păguboase.

La bună vreme după întâmplare, am găsit în cutia poștală a blocului confort doi în care locuiam, un plic mic cu un desen aplicat neobișnuit: reprezenta un îngerăș!

Așa ceva nu se pomenea la noi. Două timbre de Helvetia și o adresă elegant caligrafiată. Plicul care purta stampila de poștă a anului anterior era deschis, lucru deja oarecum evident pentru o corespondență venită din afară, și purta la expeditor o adresă: *Post restante 1000 Lausanne, 9 Chauderon Suisse.*

În interior era o felicitare de „Bonnes fêtes“ și poezia alăturată, semnată I.C. Nu mă uitase.

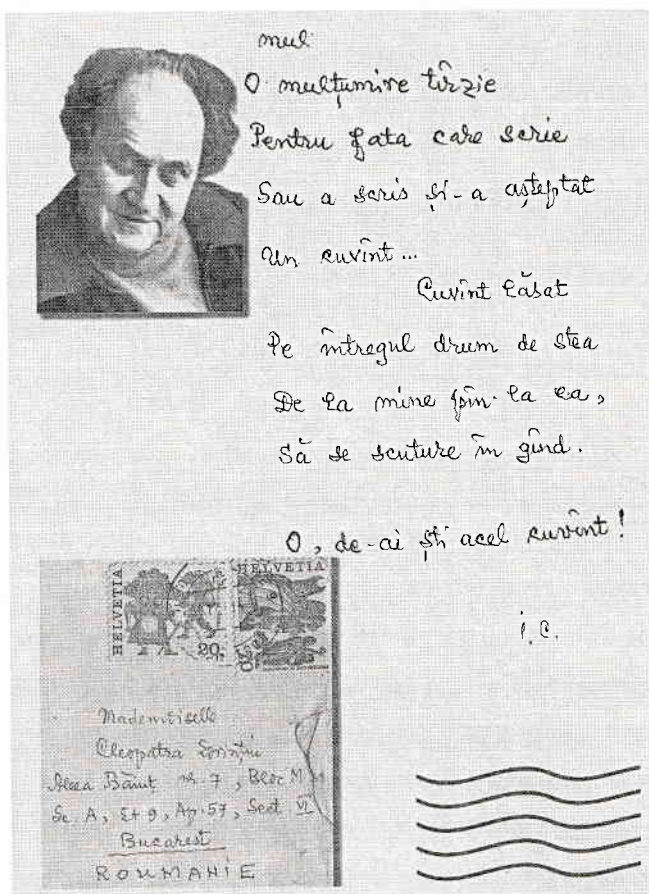
O mulțumire târzie
Pentru fata care scrie
Sau a scris și-a așteptat
Un cuvânt... Cuvânt lăsat

Pe întregul drum de stea
De la mine pân' la ea
Să se scuture în gând
O, de-ai ști acel cuvânt!

I. C.

Post Scriptum, poate nu neapărat necesar: Din agitata biografie a lui Ion Caraion (1923-1986) notez aici că în 1958 fusese din nou arestat având drept capete de acuzare infracțiunile: trădare de patrie; spionaj, defăimarea culturii socialiste, uneltire împotriva orânduirii legale de stat. Pentru aceste delictе a fost condamnat la moarte, pedeapsă comutată prin recurs la muncă silnică pe viață. Acuzat că ar fi alcătuit liste de scriitori români dizidenți care ar fi urmat să fie ajutați financiar din Occident. La mult timp după plecarea sa din țară, românii i-au făcut public dosarul de informator al Securității, cu acea nevoie bizară de a mânji cu noroi nu doar

suferința enormă a unui om care a făcut pușcărie și a scris mii de pagini, ci și efortul său de a trăi. Așadar, lui Ion Caraion nu i-au reușit nici ruperea de lumea comunistă, nici exilul, nici schimbarea câmpului de bătălie, iar la douăzeci de ani de la moarte, el rămâne în memoria contemporanilor drept cineva care a făcut concesii pentru a supraviețui și pentru a-și publica literatura. Cu astfel de execuții peste timp și peste moarte, mă întreb ce mai rămâne din literatura noastră. Probabil noii justițiar, dar, oricum, ei sunt oameni fără operă și fără iubire de carte.

În timp ce dânsul se uita la noi. Domnul Marin Preda într-un desen de duminică

Într-o amiază de vară, întâmplându-se să filmăm în curtea Palatului brâncovenesc de la Mogoșoaia, într-un moment de repaos al echipei, am avut o tresărire. Preț de o clipă, pe pietrișul care scârțâie, mi s-a năzărit că-i aud pașii.

Nu vreau cu tot dinadinsul să dau o turnură emoțională acestei rememorări.

Cred că un scriitor trăiește, în primul rând, prin cărțile scrise și recitibile, nu prin evocarea insistentă sau prin căutarea, cu orice chip, a anecdoticului. De altfel, nici nu mă prea pricep la desenarea anecdoticului, dintr-o anumită situație de viață aleg ceea ce subconștientului meu îi pare important .

Și poate că nici n-aș avea dreptul să scriu despre domnul Preda, fiindcă nu m-am numărat printre prietenii sau apropiații dumnealui, altminteri, atât de mulți.

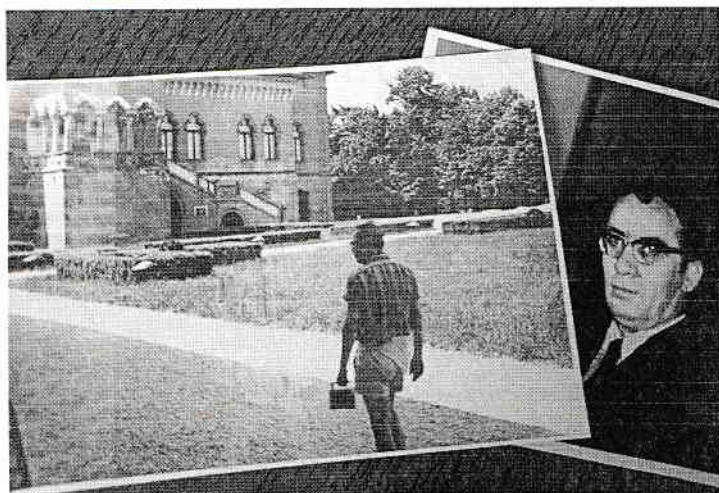
Totuși, o bună bucată de vreme în anii '79-'80 am locuit într-o cămăruță la mansardă, chiar la *vila* d'Elchingen, care pe atunci slujea drept casă de oaspeți scriitorilor. Toți cei care au locuit acolo au și iubit locul. Palatul brâncovenesc, lacul misterios, parcul,

castanii când înfloriți, când pustii, cavoul familiei principelui Nicolae Bibescu cuprinzând rămășițele pământești ale beizadelei, ale soției sale, născute Ney d'Elchingen, ale fratelui său, principele George Bibescu, ale soției lui Marie Henriette Valentine, contesă de Caraman-Chimay.

Cel mai tare mă tulbura placa funerară a lui Lady Elizabeth Asquith, prințesă Bibescu, născută la Londra în 1898 și decedată la București, la 6 aprilie 1945, pe care scrie „*My soul has gained the freedom of the night*“...

Era un tot acolo. Foișorul din care puteai privi în zare, dangătul clopotului biseriței Sfântu Gheorghe, braștele enorme din bronz priveghind unda apei și zidurile, mai ales zidurile, zidurile scorjite cu culoarea lor de cărămidă, alcătuiau laolaltă un mister .

Lumea Mogoșoaiei se interfera cu lumea realității zilei, lumea frustrantă a societății. Dar locuitorii (unii stăteau acolo, neavând

Marin Preda ținând aparatul de radio cu tranzistori în mâna stângă, îndreptându-se spre lacul Mogoșoaia, în direcția Palatului Brâncovenesc, într-o zi de vară. Fotografie inedită, găsită într-un dosar abandonat, conținând tăieturi din ziare și reviste, purtând adnotările sale pe margini.

altă casă, precum familia lui Mircea Ivănescu, alții aveau, dar voiau, poate, să uite că o au), zic *locuitorii de la castel* trăiau într-un fel o poveste salvatoare a minții.

Din povestea asta făcea parte și domnul Marin Preda care, în ciuda succesului său național, cocheta mai degrabă cu nefericirea.

Nu m-am vârat defel în sufletul lui, nu l-am iscodit, cred că mă și intimida un pic, cu toată legenda țesută în juru-i.

Îmi trăiam eu însămi propria poveste, încurcată și cumva dramatică, frumoasă și damnată, nefericită și fericită deopotrivă, nu aveam un angajament la vreo instituție, trăiam din scris cu o orgolioasă desprindere, care îmi făcea cât bine, atâta rău.

Uneori erau zile ciudate, duminici mai ales, duminici ploioase, mohorâte, duminici de singurătate totală, și, într-o astfel de duminică, domnul Preda m-a invitat în sufrageria ce ținea loc de cantină, un fel de restaurant vetust, la o masă cu pește.

De fapt, eram numai noi în sufrageria aceea de duminică, sufrageria vișinie pe ai cărei pereți tronau ridicole naturi moarte, iar la mesele de obicei înțesate de oameni, nu stătea nimeni. Fiindcă era o zi de vot, sinceră să fiu nu îmi amintesc ce fel de vot, cine se alegea și pentru ce, știu doar că domnul Preda candida pentru același loc cu Laurențiu Fulga, sper că memoria nu îmi joacă feste. La cât îmi păsa mie la cei 22 de ani ai mei de vot și de organele socialiste...

Ceea ce m-a impresionat însă a fost seriozitatea cu care privea el lucrurile. Îi păsa dacă va fi ales în forumul acela, parcă FDUS (Frontul Democrației și Unității Socialiste) se numea. Îmi mai amintesc că era stors de vlagă, sfârșit, epuizat, terminase *Cel mai iubit dintre pământeni* sau era pe final.

Îmi zicea că pusese punct...

În duminica aceea domnul Preda voia să facă pentru noi o masă frumoasă, o masă de sărbătoare. Adusese din camera lui până și muștarul de Dijon, pentru antreuri, celebrul borcan cărat de Mircea Dinescu de la Paris! La masă (care nu era nici prânz, nici cină, ceva între, se petrecea pe la ora patru) mi-a povestit pe scurt despre *Lolita* lui Nabokov, pe care, evident, nu aș fi avut cum s-o citesc.

Și nici nu aveam cum să-i împărtășesc încântarea față de subiect. Mult după, când am citit Nabokov, am înțeles ce iubea *Mon Cher* la acest scriitor: puterea de a se uita la oameni.

Asta era. Prin lentilele groase cu multe dioptrii, domnul Preda tare se mai uita la lume și mult din ce vedea și asculta strecura în cărți. Toate secvențele cu dumnealui mi-au rămas în minte, însă